

Ortnamn på Orust II.

AV ERIK ABRAHAMSON.

I föregående uppsats om Ortnamn på Orust behandlades huvudsakligen namn från Torps socken. Då jag ej hade tillgång till erforderliga lantmäterihandlingar och ansåg det nödvändigt att erhålla ytterligare upplysningar, lämnades en del ortnamn otolkade. De behandlas här nedan jämte namn från Myckleby och Långelanda socknar.

1. "*Brækko*", dativform.

Bland försvunna ortnamn från Torps sn, vilka ej kunnat identifieras, omnämner OGB IX, 92: »*Brækko*», dativform. — RB 312 (sen hand) — och skriver: »Eftersom gården i RB legat i Snäcke-
viken,¹ har den legat i Torps sn».

Gården **Bräcke* har efter allt att döma legat i byn Gåre i Snäcke-
viken. I denna by finnes ett c:a tre hektar stort markområde, som än i dag kallas *Bräcke brækə*. Det utgöres dels av åker, dels av äng. Ifrågavarande område ligger på södra sidan av *Ljumförsbäcken och sträcker sig från *Ljumförsbron i öster till Söb-
bens och Hogens gräns i väster. Markområdet tillhör två olika hemman i Gåre. Ungefär mitt på Bräckes södra långsida finnas tomtningar efter boningshus.

Den gård, som hetat **Bräcke*, synes ha omfattat sex tunnland öppen jord. Har den ägt utmarker i förhållande till inägorna, har den kunnat föda en häst och tre kor. Gårdar av denna storlek finnas bl.a. i Ström, Gåre, Höggeröd, Töllås, Klevedal och Söbben i Torps sn samt i Krossekärr och Hogen i Myckleby sn.

¹ Snäcke-
viken är namn på n.v. delen av Torps sn.

2. Gårdhuset.

I Assmunderöd, Myckleby sn, finnes ett torp, som kallas *gålhúsæt* eller *gålhúsæt*. Sistnämnda uttal har jag upptecknat efter gamla personer. Om detta torpnamn skriver OGB IX, 76: »Gårdhuset *gålhúsæt*. Gålehus Jb 1758, Gårdhuset 1785 To. nr 19-EK. Om innebörden av *gård* här se s. 30.» Hänvisningen gäller bynamnet *Gård* i Myckleby sn. OGB skriver härom: »Det är ovisst om innebörden från början är 'gård' el. 'inhägnat jordstykke'.»

Torpet *gålhúsæt* utgöres av ett trekantigt markområde på c:a ett halvt tunnland. I öster och väster begränsas ägorna av berg, som löpa samman mot norr. I söder utgör Grindsby vatten gräns. Bergen och sjön bilda en naturlig inhägnad av det slag, som i orustdial. kallas *gårde* *gålr*. Orustmålen *gårde* m. betyder ej blott 'av berg bildad naturlig inhägnad' utan även 'kätte'.

De till torpet hörande ägornas utseende och läge, jordeboksformen av 1758 samt de äldres uttal *gålhúsæt* visar, att förleden i torpnamnet är *gårde*, ej *gård*. Ortnamnet bör skrivas *Gårdehuset*.

3. *Jonforsan.

OGB IX, 168, uppgiver, att en åker i Gåre, Torps sn, kallas *jómfsæ* och att den ligger vid en fors, som uppkallats efter en viss *Jon*, som bodde där. För den skull ansätter man **Jonforsan* som uppslagsform.

Båda uppgifterna äro felaktiga. Med *jómfsæ* menas en fors och en del av bäcken nedanför densamma samt en bro, som leder över bäcken. Vid forsén har aldrig funnits någon bebyggelse, och där har aldrig bott någon, som hetat *Jon*. Närmaste bebyggelse är gården Stycket, Stenshult. Gården har gått i arv i många generationer. Nuvarande ägaren heter Gunnar Johansson. Han är född 1899. Hans far hette Elias och var född 1849. Dennes far var född 1802 och hette Johannes. Den sistnämndes far hette Elias och var född 1779.

Namnet *jómfsæ* är gammalt. Omkring 10 m. SV om forsén går den gamla landsvägen Torps kyrka—Sundberget² över bäcken, som i västra Stenshult, Gåre, Hogen och Söbben kallas *jòmfsæ-bækn*³. Enligt traditionen anlades gamla landsvägen i början av 1700-talet, och bron måste då ha legat här i mer än 200 år. Denna

bro kallas *jòmfsæbrúa*,³ ett namn, som utan tvivel är lika gammalt som bron.

Medan vattnet i *jòmfsæbækən* fryser ganska tidigt på vintern, går det öppet i själva forsen och i bäcken ett stycke ovanför densamma. Anledningen härtill är den, att c:a 200 m. öster om forsen en kraftig springvattensåder mynnar ut i bäcken. Springvattnet kommer från en rikt givande värmsel, den enda värmsel, som finns i Snäckeviden.

Under de senaste årens kalla vintrar har det hänt, att vattnet i forsen och i bäcken ovanför denna frusit till. För ett tjugotal år sedan och tidigare gick vattnet öppet i forsen under hela vintern. Orsaken härtill säges vara den, att springvattentillförseln förr var mycket rikligare.

En gammal torpbo berättade: »när jag var ung, tjänade jag hos Gustav Svensson⁴ i Gåre;⁵ på vintern ville vi inte bära vatten den långa vägen, för källan var frusen; då körde vi kreaturen ner till *jòmfsæbækən* ett litet stycke ovanför forsen; det var ingen is på vattnet, men ibland, när kreaturen skvätte ner mig, frös kläderna, innan jag kom hem».

Förleden i *jómfsæ* är tydligen adj. *ljum*, som i orustdial. heter *jom*. Forsen har en gång hetat **Ljumforsen*.

Ljum angiver en lägre temperatur än *varm*. Detta adj. ingår i orustmålens värmsel *vésæl*, *vésæl* f. 'springvattensälla'. Detta ord är identiskt med sv. dial., Nerike, *värmsel* f. 'ställe på en sjö, som ej tillfryser'. Om övriga former av detta och närbesläktade ord se Rietz Ordb., s. 797 b.

4. Ljungmodden.

Under Härlycke, Stala sn, lyder ett torp, som kallas *Ljungmodden* *ljumódən*. OGB IX, 61, skriver härom: »S. leden är enl. Tengström IN 287 *modd* 'mylla'. Hans tanke att namnet skulle betyda 'Ljungmyllan', hänförande sig till det faktum att av ljungrötter och stammar en fin mylla frambringas, torde dock näppel. träffa det

² Sundberget ligger vid Nötesund, som skiljer Vindön från fastlandet i Lane hd, ej Stångenäset, som OGB IX, 97, uppgiver.

³ Okänd för OGB IX.

⁴ Död för mer än 60 år sedan.

⁵ Boningshuset ligger mer än 250 m. N. om forsen.

rätta. Ordet *modd* synes näml. åtm. numera icke vara inhemskt i boh., liksom icke heller i no. dial:r. Namnets exakta innebörd är alltså oviss».

I torp- och långelandadial. har jag upptecknat *ljungmodd* *lɿŋ-mɔd* m. med betydelsen 'ljungbevuxen sankmark'. Det enkla *modd* *mɔd* m. betyder 'sankmark, gyttja'. Ordet förekommer kanske oftast i sammansättningen *dymodd* *dɿmɔd* 'dyig sankmark'; jfr ä. nsv. *modd* m. 'dy, gyttja, slam' (SAOB M: 1216), *muddig* adj. gyttjig, dyig' (SAOB M: 1216, 1217). Om ordets etymon se Hellquist Ordb., 480.

Torpsnamnet *Ljungmodden* betyder 'den ljungbevuxna sankmarken'.

5. *Luvensvik.

En vik av Grindsby vatten kallas *Luvensvik* *lɿvənsvɿg*. Den ligger på Hogens mark i Myckleby sn. Om detta ortnamn skriver OGB IX, 97: »Oklart. Möjl. ett mansbin. el. ökn. **Luven* el.dyl. ('person med stor kaluv(?)'); jfr sv. och no. dial. *luv* m. 'pannlugg'».

Om anledningen till detta ortnamn berättar man i Hogen följande: »en vinterdag gick en gubbe, som de kallade *Luven*, ner sig på isen, när han skulle gå över Grindsby vatten; han flöt upp här i viken, och sedan har de kallat viken Luvensvik».

I orustmål betyder *luv* *lɿv* m. 'opålitlig, listig, bedräglig person': »Lidbergsgubben i Klevedal kunde man aldrig lita på; han var inmarig och full av Skam; han lurade vem som han kom åt och svor, så att det osade svavel om honom; det var den värsta luv, som jag har råkat ut för» Torp.

I sv. dial. betyder *luv* eller *luver* m. 'skälm'; jfr sv. dial., Smål., *luvaktig* adj. 'bedräglig'.⁶

6. Runsedyt.

En källa på sankmark i Ström, Torps sn, kallas *Runsedyt* *rɔnsədɿt*. OGB känner tydligen ej till, att *runsedy* är ett i orustmål ganska vanligt appellativ, eftersom man skriver (OGB IX, 180):

⁶ Rietz, Ordb., s. 417 a.

»f. leden är det *runsa* f., som ingår i t.ex. sydboh. *runsegunga* 'gungfly'».

I orustdial. är *runsedy* 'gungfly' ännu fullt levande (*rònsədý* Morlanda Tegneby Röra Torp Myckleby Långelanda). I samma dial. har jag upptecknat *runsa rònsa* v. 'gunga', *runsa rònsa* f. 'gunga' och *runsestol rònsästól* m. 'gungstol'. Även från dial. i Stångenäs har jag upptecknat *runsa rònsa* v. 'gunga', *runsa rònsa* f. 'gunga' och *runsestol rònsästól* m. 'gungstol'. Niléns ordb. upp-tager *ronsa* v. 'gunga' och *ronsa* f. 'gunga'.⁷

Rietz anför från Bohuslän *ronnsestång* f. 'gungstång, gunga'.⁸ På Orust bestod en gunga av *runsestång rònsästång* f., *runsetåg rònsətåw* n. och *runsebräda rònsəbrəa* f. Runsestången vilade i klykorna på två närstående träd. I stången hade man knutit fast två runsetåg, i vilkas nedre ända runsebrädan var fastgjord.

Förleden i *runsedy* och *runsestol* är ej *runsa* f. utan *runsa* v., liksom verbet gunga är förled i *gungdy* eller *gungedy*⁹ och *gungstol*. Detsamma gäller även sydboh. *runsegunga*. *Runsa* f. är de-verbativt till *runsa* v. liksom *gunga* f. till *gunga* v.¹⁰ Däremot är appellativet *runsa* förled i *runsebräda*, *runsestång* och *runsetåg*.

7. *Skrumpelyckan, *Skrumpen.

I Höggeröd, Torps sn, finnes en lycka, som kallas **Skrumpe-lyckan skròmpełòka*, och i Ström i samma socken kallas en åker **Skrumpen skrómpeñ*. Förleden i förstnämnda ortnamn samt det enkla *Skrumpen* förklarar OGB IX, 173, sålunda: »Ett **skrump* m. närbesläktat med (men kanske icke alldeles samma ord som) boh. **skrupp skróp* m. 'något hopskrumpet'; den oassimilerade formen finnes åtm. i boh. (Tjörn) **skrumpot skrùmpətə* 'skral, dålig'. Jfr . . *Skrumpås* Bd V, 47, ävensom no. dial. *skrump* m., *skrumpa* f. 'skröplig varelse'.»

I torpmålet har jag upptecknat appellativet *skrumpmark skròmpemärk*, *skròmpemärk* f. 'torr, dålig mark'. I samma dial. förekommer adj. **skrumpot skròmpeətə*, *skròmpeətə* med betydel-

⁷ Nilén, Ordb. över allmogem. i Sörb., s. 104.

⁸ Rietz, Ordb., s. 539 b.

⁹ SAOB G: 1366.

¹⁰ Hellquist, Ordb., s. 210.

sen 'torr, mager': »jorden är så *skrumpot och *klampot,¹¹ så de, när de hackade på våren».

Från Torp, Myckleby och Långelanda socknar har jag upptecknat adj. *skrumpen* *skròmþen*, *skròmþen* med betydelsen 'skrynkelig, skrumpen'; jfr sv. dial., Skåne, *skrompen* adj. 'ds'.¹²

Betydelseutvecklingen hos adj. **skrumpot* har varit 'skrumpen' > 'mager' > 'torr'; jfr sv. dial., Söderm. (Ornö), *skrampig* adj. 'mager och torr'.¹²

**Skrumplyckan* betyder 'lyckan med den torra, dåliga jorden' och **Skrumpen* 'den torra, mager åkern'.

8. Skärmåsen.

I Bräcke, Långelanda sn, finnes ett berg, som kallas *Skärmåsen* *skærmåsen*. Om detta ortnamn skriver OGB IX, 141: »Torde innehålla låneordet *skärm*, kanske åsyftande att berget avskärmar solen. I så fall är det knappast folkligt. Att räkna med sv. dial. (Öland) *skärm* n. 'sken på himlen (vid åskväder)', (Öland, Skåne) *skärma* 'skina' (Rz 615 a, Lindroth Öl. folkm. 1, 229), okända i boh., torde vara alltför djärvt».

På Orust finnas inga berg, som äro så höga, att de kunna avskärma solen mer än under en kort stund — i öster vid solens uppgång, i väster vid solens nedgång. Skärmåsen i Bräcke är så lågt och ligger så till, att det ej kan avskärma solen under någon del av dagen.

Från Skärmåsen har man en vidsträckt utsikt över Askeröfjorden. På stranden av fjorden å Nedre Trätte-landet hade fiskarna sina båtar. Förr var det vanligt, att kvinnorna brukade gå upp på Skärmåsen, som är ganska lätt att bestiga från nordost, för att spana efter sina män eller söner, som lågo ute på fiske, eller se efter, om något väntat fartyg, på vilket man hade någon nära anförvant ombord, skulle passera.

I orustmålet finnas tre verb, som betyda 'spana, speja', nämligen *skona* *skøna*, *sköna* *skøna* och *skärma* *skærma*. Verbet *skona* betyder 'ivrigt spana', *sköna* 'nyfiket speja' och *skärma* 'spana med handen över ögonen'.

¹¹ Orustmålets **klampot* *klàmþot* betyder 'full av jordkokor, klimpig'.

¹² Rietz, Ordb., s. 598 b.

Orustmålets *skona* 'ivrigt spana' är identiskt med no. dial. *skona* 'speide, kige'.¹³ Om ordets etymon se Torp, Nyno. Etym. Ordb., s. 610.

Verbet *sköna* 'nyfiket speja' hör samman med fsv. *skynia*, *skönia*, *sköna* v. 'besiktiga, undersöka, se';¹⁴ ä. nysv. *sköna* v. 'skönja, inse',¹⁵ *skyna* v. 'skönja',¹⁶ nysv. *skönja* v. 'oculis percipere, percipere';¹⁷ sv. dial., Gottl., *skyna* v. 'besiktiga';¹⁸ fvn. *skynja* v. 'undersøge, ogsaa om at udspeide Fiendens Vagthold';¹⁹ no. dial. *skjöna*, *skyna* v. 'skjønne, forstaa';²⁰ färö. *skyna* v. 'skønne, forstaa'.²¹

I da. betyder *sk(j)ærme* 'danne en skærm om ell. for'.²²

»Taus sad hun der, med Haanden fiin og stille
Sit Øje skjermende for Lysets Skjær»

skriver Paludan-Müller i Adam Homo (Syvende Sang, strof 50).²³

Orustmålen *skärma* har först betytt 'hålla handen som skydd för ögonen', sedan 'spana med handen över ögonen', vilket är sjömäns och fiskares vanliga sätt att speja ut över en solbelyst vattenyta.

Skärmåsen betyder 'åsen från vilken man spanar (ut över Askeröfjorden)'.

9. *Slo(g)ebacken.

OGB IX, 17, uppger, att ett torp under Vasseröd, Långelanda sn, kallas *Slo(g)ebacken* *slòwə*-[*bákən*]. Men torpet Slogebacken ligger ej på Vasseröds mark utan tillhör gården Åsten i samma socken. Orsaken till denna felaktighet kan bero därpå, att en torpare, som

¹³ Ross, Ordb., s. 676.

¹⁴ Söderwall, Ordb. II: 408.

¹⁵ Dahlgren, Gloss., s. 759.

¹⁶ Dahlgren, Gloss., s. 751.

¹⁷ Sahlstedt, Ordb., s. 506; jfr Serenius, Dict., s. 195.

¹⁸ Rietz, Ordb., s. 612 a.

¹⁹ Fritzner, Ordb.² III: 407 f.

²⁰ Aasen, Ordb., s. 696.

²¹ Jacobsen og Matras, Ordb., s. 341.

²² Ordb. over det da. Sprog XX, sp. 55.

²³ Paludan-Müller, Adam Homo, 3:e Udg., 1857, s. 330; jfr Holger Drachman, Sange ved Havet, 1877, s. 123 (Lagunedrømme, strof 2).

kallades »Herman på Slogebacken» under senare hälften av adertonhundratalet flyttade från sitt torp under Åsten till Nyhagen under Vasseröd. Sistnämnda torp är nu försvunnet.

Förleden i torpnamnet *Slo(g)ebacken* förklarar OGB på följande sätt: »F. leden är flertydig. Den kan innehålla den dunkla stam *slog-* som ingår i det no. *Slogum* (NG 2, 266 f.) el. fvnord. *sloð*, no. dial. *slod*, f., *slode* m. 'släpväg' (jfr *Slovik* Bd V, 28, *Slobacka* SOÄ 16, 40), el. slutl. mansnamn. fvnord. *Sloði*, fsv. *Slodhe* (Lind Dopn., Lidén i Stud. i nord. filol. I. 1, 39 f.; jfr *Slobol* SOÄ 17, 102). I de båda senare fallen vore uttalets *w* ett (i målet väntat) efter *o* uppkommet glidljud».

Enligt min mening är förleden i *Slogebacken* orustmålens *sloga* f., som dels betyder 'slana', dels 'högt, smalt träd' (*slòwa* Morlanda Tegneby Röra Torp Myckleby Långelanda Stala).²⁴ Ordet finnes ej blott i orustdial. utan även i folkmålen i Lane hd och på Inland (*slàwa* Skredsvik Bokenäs Högås Herrestad, *slòwa* Hjärtum Ucklum Ödsmål Norum Spekeröd Jörlanda Romelanda Solberga).

Appellativet *sloga* ingår bl.a. i *slogskog* 'skog som består av långa, smala träd' (*slòwaskåw* Skredsvik Bokenäs Högås Herrestad, *slòwasków* Röra Tegneby Myckleby Långelanda Jörlanda).²⁴

Slogebacken betyder antingen 'backen, där det växer långa, smala träd' eller 'backen, där man förvarar slanor'. För den senare betydelsen jfr *Blockgiljan*, som varit namn på en smal dalgång mellan Stenshults och Morlandategens ägor i Torps sn. Ort-namnet betyder 'giljan, där man lagt upp (eller förvarar) stockar, som skola sågas' (Jfr OGB IX, 151).

På Orust använder man än i dag slogor till hägnader. En av slogor gjord gärdesgård kallas *sloghaggård* *slòwahågæl* m. Den är gjord av störrar och tre eller fyra slogor. Vid störparet fastgöres slogan med ett s.k. *hänke* *hæŋkə*. En sloghaggård ersätter på Orust en *skidhaggård* *skihågæl*, som är en mycket sällan förekommande hägnadstyp.

Liksom det synonyma *slana* är boh. *sloga* ett dunkelt ord.²⁵ Troligen hör det till verbet *slå*, men sambandet har jag ännu ej lyckats klarlägga.

²⁴ Se E. Abrahamson, Skogsbrukets och bränseförsörjningens ordför-råd i sydboh. dial., s. 125.

²⁵ Hellquist, Etym. Ordb., s. 783.

10. *Säl(e)fjäll.

Om det höga, på Andenäs i Myckleby sn belägna berg, som stupar ned i Grindsby vatten, skriver OGB IX, 143: »*Säl(e)fjäll formerna med *ɶ* äro märkvärdiga. Trol. böra de förklaras på följ. — en historia om en ryttare och en *sele* är knuten till berget. Den inhemska formen *sælə* ersattes med den riksspråkliga, med tjockt el. tunt *l*. Målets uttal av slutet *e* närmar sig i hög grad *i*, och har i vissa fall blivit (nästan) *ɶ*.»

I en skifteshandling, upprättad den 24 maj 1809 och tillhörande en mindre karta över gården Andenäs' utägor (Myckleby nr 60), står följande: »Sedan förordnandet blifvit för vederbörande uppläsit, begaf sig samtliga föromskrefne personer, jämte Donations-innehafvaren af Ålegård, Herr Jacob Jacobsson från Gård, ut på twisteparcken, hvilken på efterskrefne sätt tillkommit, eller under den tid Bohus Län, war Norskt, har år 1637 den 23 April En domare med Lagrätts män, sig på Ålegård infunnit, samt fråntagit Andenäs ett stycke Betesmark och tillagt kronans Qwarn, sig sträckande efter Domens innehåll från Ålegårds ingjärde till Skjålefjäll».

I samma skifteshandling förekommer *Skjålefjäll* på ytterligare två ställen. Av det citerade avsnittet ser det ut, som om det äldsta belägget av *Skjålefjäll* skulle härröra från 1637.

Förleden i bergnamnet *Skjålefjäll* är fsv. *skiäl* n. vanl. pl. 'skillnad, det som skiljer el. åtskiljer, gränsskillnad, gränsmärke';²⁶ ä. da. *skæl* s. 'hegn, skæl': »give 4 skill. for hver steen, som sættes, eller skiel, som giøres imellem dennem» (1635);²⁷ da. *skel* s. 'grænse, adskillelse'.²⁸

Skjålefjäll, som betyder 'fjället som utgör gräns', bildar gräns inte endast mellan Andenäs och Ålgård utan även mellan Myckleby och Torps socknar.

I nutida orustmål förekommer appellativet *skäl* i *vägskül* *væj-skæl* n, men *skäl* 'gräns' har försvunnit ur dial. och ersatts med

²⁶ Söderwall, Ordb. II: 381.

²⁷ Kalkar, Ordb. III: 848.

²⁸ Ordb. over det da. Sprog XIX, sp. 342.

skillnad skènå m. Detta ord förekommer bl.a. i *skillnadsdike skènåsdīgā* n. 'gränsdike', *skillnadshaggård skènåshāgā* m. 'gräns-gärdesgård' och *skillnadssten skènåstēn* m. 'gränssten'; jfr da. *skelesten* 'sten, der betegner et skel'.²⁹

Under sådana förhållanden är det förklarligt, att Skjålefjäll ombildats. Men såväl *Säl(e)fjäll* som *Sil(e)fjäll* äro av varandra oberoende ombildningar.

Säl(e)fjäll sələfjæl, som jag upptecknat efter en i Kvarndalen, Ottestala, bosatt meddelare, är en förvanskning av Skjålefjäll. Att någon kunnat likna det höga och branta berget vid en säl, förefaller egendomligt. »De kan då ingen likna Silefjäll vid en säl», förklarade en av mina meddelare. Då berget 1807 hetat Skjålefjäll, är det underligt, att en »historia om en ryttare och en sele» kunnat uppstå och så hastigt försvinna, eftersom ingen av de många meddelare, som jag utfrågat om »historien», har hört talas om den.

Hur namnet Skjålefjäll kunnat bli *Sil(e)fjäll sɪlə-, sɪlə-, sɪlfjæl*, som jag upptecknat efter meddelare i Grindsby, Andenäs och Bogane, framgår av följande uppteckning efter en gammal mycklebybo: »Siljefjäll stupar brant mot norr; på våren droppar och rinner vattnet som ur en sil; det silar från pall till pall,³⁰ och till slut rinner det ner i Grindsby vatten; på sommaren växer det mossor på varenda pall; det är hundmossor; den växer bara, där det rinner vatten».

Förre leden i det ombildade *Sil(e)fjäll* är stammen i eller verbet *sila sɪla, sɪla* 'rinna sakta, droppa'; jfr sv. dial., Finland, *sila* v. 1. 'rinna sakta, droppa'; 2. 'framsippa (om en bäck)';³¹ Norrl., *sila* v. 'smått och sakta framrinna, framsippa, om vatten'.³²

Verbet *sila* 'rinna sakta' har i orustmål dels uttalet *sɪla*, dels *sɪla*. Formen *sɪla* är äldst. Uttalet med tjockt *l* beror därpå, att verbet associerats med appellativet *sil sɪl* m. Uttrycket *vānt sɪla-som dur en sɪl* har jag hört vid många tillfällen.

²⁹ Ordb. over det da. Sprog XIX, sp. 364.

³⁰ Boh. *pall* betyder 'bergavsats'.

³¹ Vendell, Ordb., s. 791.

³² Rietz, Ordb., s. 564 b.

11. "Tissmyr".

OGB IX, 148, uppgiver, att en torvmosse i Grindsby, Myckleby sn, liksom en annan, som tillhör Hede, Linneberg, Skörbo och Steneröd i samma socken, kallas *t̥s-* eller *t̥s-[m̥r]*. Man ansätter följande förklaring: »Torde vara ett *Tistelsmyr* (möjl. *Tistelås*) med ljudutvecklingen **Tistels-* > **Tistes-* > **Tists-* > **Tiss-*.»

I Grindsby finnes ej och har ej funnits någon torvmosse på femtio år. Under förra århundradet hade Grindsby en torvmyr gemensamt med Örne. Den forna mossen är nu uppodlad och kallas *Hagarna hāwanā*.

Den torvmosse, som hör till Hede, kallas *Lilla Tesmyr l̥l̥ t̥s̥m̥r*, medan den, som äges av Linneberg och Steneröd, kallas *Stora Tesmyr st̥r̥ t̥s̥m̥r* (ej *t̥s-* eller *t̥s̥m̥r*).

Såväl Stora som Lilla Tesmyr äro vitmossmyrar. Varje erfaren botanist vet, att det aldrig växer tistlar på vitmossmyrar. Vegetationen på sådana utgöres av vitmossa, tranbär, sileshår (*Drosera*) samt ljung på tuvorna och pors i mosskanterna. På kärrtorvsmysrar däremot förekommer kärrtistel (*Circium palustre*).

En av mina meddelare, torparen Karl Olsson i Kvarndalen, Ottestala, berättade: »jag har varit och tagit upp torv på Stora Tesmyr i många år; det var inte många, som ville gå i torvhålor, men när man hade börjat, så fick man hålla på; på Stora Tesmyr växte bara vitmossa och tranbär; ovanpå själva stampdyt³³ var där en aln vit moss, och den fick man gräva bort först; i mossen kunde stå en två-tre lag med törestubbar och tesar uppå varandra; man fick hugga av de långa tesarna, innan man fick upp stubbarna; de var så feta, så man knappt kunde få tag i dem; efter en dags stampning³⁴ kunde det bli ett par brännelass med tesar och törestubbar».

Lantbrukaren Karl Josefsson, Grindsby, meddelade: »jag har arbetat på Lilla Tesmyr; där fanns det kalmerot; hon har flera meter långa tesar; de är så sega och svåra att få av; en behöver skarpa spadar för att hugga av dem».

³³ Orustdial. *stampdy stāmpəd̥* n. betyder 'torvdy, som skall trampas till tramptorv'.

³⁴ Orustdial. *stampning stāmpny* f. betyder 'trampning av torvdy till tramptorv'.

Min meddelare, som sett kalmusrot (*Acorus calamus*) och kände till, att den växte i Ottestala,³⁵ har utan tvivel förväxlat kalmus med kallgräs (*Scheuchzeria palustris*). Kalmusrotens hemland är Sydkina. Växten kom till Europa 1547, då kejsar Ferdinands liv-läkare, Matthiolus, fick en kalmusplanta från hovet i Konstantinopel och planterade den i kejsarinnan Elisabets trädgård i Wien. Därifrån sändes avläggare till furstarnas trädgårdar, och från dem kom den till adelsmännens, klostrens och böndernas trädgårdar.³⁶ Kalmusroten kan ej ha kommit till Orust förrän under 1600-talet. Den kan därför inte förekomma i torvmossar. Men kallgräsets halmgula, liksom knutiga rotstockar och stammar kunna ibland utgöra vitmossmyrarnas mest framträdande beståndsdelar i s.k. *Scheuchzeriatorv*.³⁷

Det är möjligt, att tesar från *Scheuchzeria* givit upphov till namnet Tesmyr, men det troligaste är, att den stora rikedomen på stubbtesar varit orsak till namnet.

Visserligen förekommer stubbtesar i många torvmossar, liksom det växer tranbär (orustdial. *træntær*) på de flesta torvmyrar, men det är den rikliga förekomsten av tesar, som varit anledning till namnet *Tesmyr*, liksom en ymnig tranbärsvegetation givit upphov till torvmosnamnet *Träntemyr*, som förekommer på tre ställen i Orust Ö. hd (OGB IX, 53, 146).

Orustmålens *tes tēs* eller *tese tēsə* m. betyder 1. 'smal rot'; 2. 'smal gren'; 3. 'smal topp'; 4. 'smalt träd'. Vid sidan av *tes, tese* brukas i orustmål *tesing tēsɿŋ* och *tesinge tēsɿŋə* m. med samma betydelser.³⁸ Slutligen betyder *tes, tese* m. i orustmål 'liten, smal fisk' (*tēs* Röra Torp, *tēsə* Röra Torp) samt 'det inre i en kreaturssvans' (*tēs* Röra Torp Myckleby Långelanda, *tēsə* Röra Torp Myckleby Långelanda).

Orustmålens *tes, tese* kan inte höra samman med sv. *test* m. 'hårtest', om detta är besläktat med sv. dial. *tes(s)a, teisa* v. 'plocka sönder, reda (ull o.d.)' samt med dessa verb besläktade ord.³⁹ De boh. orden måste höra till en germ. rot **tis-* eller **pis-*, som haft betydelsen 'vara smal' eller 'vara spetsig'.

³⁵ Kalmusrotens enda växtplats i Myckleby sn ligger i Ottestala. Se Harald Fries, Göteborg. o. Bohusl:s fanerog. o. ormbunk., 1945, s. 188.

³⁶ Nils Hewe, Välsignade växter, s. 82 f.

³⁷ Sv. geol. unders., kartbl. Uddevalla, Fjällbacka o. Strömstad, s. X f.

³⁸ Se E. Abrahamson a.a., s. 134.

³⁹ Torp, Nyno. Etym. Ordb., s. 781; Hellquist Ordb., s. 964.

12. Tjörn.

OGB IX, 30, uppgiver, att ett torp under Grindsby, Myckleby sn, heter *Kalvemyren* eller *Tjörn* *sen*. Vidare låter man påskina, att torpet fått namnet Tjörn, därför att »en gammal styrman från Tjörn bodde där.» Slutligen förmodar man, att torpet Tjörn fått det alternativa namnet Kalvmyren, eftersom »tjörnborna öknämnas kalvar».

Samtliga uppgifter och förmodanden äro felaktiga. Kalvmyren och Tjörn äro två skilda torpställen.

På 1920- och 30-talen bodde på sistnämnda torp en sjöman, som kallades »Styrman på Tjörn». Men han var född i Slätthult i Torps sn och ej på ön Tjörn. Styrmannen fick sitt tillnamn, sedan han flyttat till torpet Tjörn, som hette så, långt innan han bosatte sig i Grindsby.

Vidare är det inte tjörnborna utan orustborna, som öknämnas »kalvar» eller »orustkalvar». Så kallas Orusts inbyggare inte endast på Tjörn utan även på Inland samt i Lane och Stångenäs h:der. På 1880-talet inflyttade en orustbo till Lysekil och bosatte sig i gamla köpingen, där han kallades *orustkalven* *òrustekálvæn*, så länge han levde.

Orustborna, som ansett sina grannar på Tjörn vara ohyfsade⁴⁰ och tjuvaktiga, kallar dem *tjuvar* *şuvar* eller *tjörbo tjuvar* *şérbu şuvar*. Mellan orust- och tjörnbor rådde förr bitter fiendskap.⁴¹ Om ett lag från den ena ön mötte ett från den andra, blev det i regel slagsmål. Särskilt beryktade voro de bataljer, som årligen utkämpades, då de värnpliktiga från Orust och Tjörn mönstrade beväring i Varekil.

Vid många tillfällen har jag hört gamla orustbor med ett visst patos deklamera följande nidvisa om sina gamla arvfiender:

»På Stockholms portar står beskrivet
vad tjörbo tjuvar har bedrivit.
För mord och hor och tjuveri
kan ingen tjörbo svära sig fri».

⁴⁰ »I anseende till hyfsning har Tjörn ända intill våra dagar stått efter det övriga Bohuslän», skriver A. E. Holmberg i Bohuslänns hist. o. beskr., 1867, III: 5.

⁴¹ Jfr A. E. Holmberg a.a. III: 5.

I ett flertal orustsocknar har jag upptecknat det gamla ordslävet: »På Tjörn fanns bara en ärlig karl, och han hade stulit en ko».

I OGB IX, 22, uppgives vidare, att gården *Andenäs* jämte Grindsby-gårdarna kallas »Tjörn *son*, säkerl. efter det närbelägna torpet Tjörn på Grindsby». Detta är också ett misstag. Ingen av alla de mycklebor, som jag träffat, har hört detta, utan alla förklara, att uppgiften är felaktig.

Men samtliga torp i Grindsby kallades i mitten av förra seklet *Tjörbobygden sörbuböjda*. Torparna under Grindsby voro förr de fattigaste i Myckleby socken. För att ej svälta ihjäl tvingades de att snatta och småstjäla, var de kommo åt. Det är troligen denna förmenta likhet mellan tjörnborna och Grindsby-torparna, som varit orsak till att de sistnämnda kallats *tjörbor* och ett av torpen *Tjörn*.

13. Uggleforsen.

Om en fors i Torps sn skriver OGB IX, 101: »*Uggleforsen* *ùluf'sson* ToKlevaÖd[smål] — 1863 To. nr 123. F. leden är målets »ula» *ùla* 'uggla'. Möjligt är dock att bäcken burit det enkla namnet *Ugglä*, ett icke ovanligt vattendragsnamn».

Då Uggleforsen ej är försedd med asterisk, får man den uppfattningen, att denna namnform återfinnes i den åberopade handlingen. Men i lantmäterihandlingen Torp n:r 123, som avser »Öfra Ödsmål och Blidbräcka», ej Kleva och Ödsmål, står på två ställen, s. 49 och 90, *Uleforsen*: Under Uleforsen.

Vidare heter uggla på orustmål *ùglä* men aldrig *ùla*.

Uleforsen är en ganska mäktig fors, som kommer från Assmunderöds vatten och rinner förbi Kleva. Den tillhör hemmanen Kleva, Blibräcka och Ödsmål. Samtliga hemman hade förr vattenkvarnar vid forsén. Överst låg Kleva, nedanför Blibräckas och längst ner Ödsmåls kvarn. Till dessa kvarnar reste en stor del av bönderna i Torps socken för att förmala sin säd. De gamla berätta, att mjölnaren i Kleva kvarn kunde reglera vattentillgången så, att han ständigt hade arbete till stor förargelse för mjölnarna i nedanför liggande kvarnar, som vissa tider av året måste stå stilla. Samtliga kvarnar äro nu nerlagda.

Dånet från Uleforsen höres vida omkring. Lantbrukaren Henrik Hamnström i Föggetorp har berättat för mig: »är det högt

vatten, kan vi höra Uleforsen här på Föggetorp; forsen ligger omkring femtonhundra meter härifrån; de gamle sa: 'nu kan man höra Uleforsen, nu blir det styggt väder'». ⁴²

Efter hemmansägaren Karl Olsson i Tryckhålan har jag upptecknat: »på hösten kan vi höra Uleforsen här på Tryckhålan; det är väl en fyra kilometer dit fågelvägen; det finns då ingen fors på Orust, som man kan höra så lång väg».

Förleden i *Uleforsen* är enligt min mening stammen i eller verbet *ula* *ùla*, som i orustmål betyder 'tjuta'; jfr sv. dial., Värml., Dalsl., *ula* v. 'tjuta som en varg'; ⁴³ no. dial. *ula* v. 'hyle'. ⁴⁴

Uleforsen betyder 'den tjutande forsen'.

14. Ulkeforsen.

I OGB IX, 100, uppgives, att en fors i Mölneby, Långelanda sn, kallas *Ulkeforsen* *ùlkəfəssən*. Den säges ligga vid sjön. Förleden anses vara fisknamnet *ulke* 'Cottus'.

I den å, som flyter förbi Mölneby ägor, finnas tre forsar, men ingen av dem kallas i våra dagar Ulkeforsen. Ingen i Mölneby nu boende person känner till namnet, som är okänt för alla de långeländabor, som jag utfrågat. Den översta forsen kallas *Håfossforsen* *həfəsəfəssən*, den mellersta *Nordgårdsforsen* *nəlgəsəfəssən* och den nedersta *Börsgårdsforsen* *büşgəsəfəssən* eller *Burås fors* *bürəsə fəss*, eftersom den delvis ligger på byn Burås ägor. *Hofoss* är namn på gården norr om Mölneby. Namnet betyder 'den höga forsen' (OGB IX, 5). Så småningom har man glömt sambandet mellan ortnamnet och forsen, som då kallats Håfossforsen. Nordgården och Börsgården äro namn på två gårdar i Möneby. Samtliga forsar ligga så långt från havet, att ingen saltsjöfisk kunnat gå upp till dem.

Men i Nedre Trätte utmarker i samma socken, c:a 200 m. VSV Tegen ligger en fors, som än i dag kallas *Ulkeforsen* *ùlkəfəssən*. Den ligger mer än en kilometer från kusten. Ulken (*Cottus scorpius*) är en saltvattensfisk. »Den tillhör uteslutande havet», skriver W. Liljenberg ⁴⁵ och kan därför inte gå upp många hundra

⁴² Orustmålets *styggt styg* adj. har bl.a. betydelsen 'dålig, ful'; *styggt väder* betyder 'oväder'.

⁴³ Rietz, Ordb., s. 780 a.

⁴⁴ Aasen, Ordb., s. 867.

⁴⁵ W. Liljenberg, Sveriges och Norges fauna. Fiskarna I: 143.

meter i bäckar. Förleden i forsnamnet kan omöjligen vara fisknamnet *ulke*.

En meddelare i Långelanda beskrev forsen ⁴⁶ på följande sätt: »vattnet rinner uteder berget; där är en pall, och där ulkar vattnet, när det slår tillbaka; det har jag sett och hört många gånger».

Förleden i Ulkeforsen är stammen i eller verbet *ulka* *ùlka*. I orustmål användes det mest om det ljud, som frambringas, när man skall kräkas; jfr färö. *ulka* v. 'kaste op, ville brække sig'.⁴⁷

I torpdial. har jag upptecknat verbet *ulka* med betydelsen 'klucka': »när det gluckade ⁴⁸ i en bäck, sa de gamle, att det ulkade».

I sydboh. folkmål betyder *ulka* *ùlka* v. 'skrika, gny, jämra sig'. Verbet är bildat med suffixalt *-k* till boh. dial. *ula* *ùla*, *ùla* 'skrika, tjuta'; jfr lysekilsmålets *ulegutt* *ùløgútt* m. 'liten pojke' eg. 'skrikande pojke'.⁴⁹

Ulkeforsen betyder 'den kluckande forsen'.

15. Vin(e)källan.

I OGB IX, 184, uppgives, att en källa i Gåre, Torps sn, kallas *Vin(e)källan* *vinəséla* — Winnekälla 1808, Winkälla 1843 — och skriver: »F. leden kan på grund av uttalet icke vara *vind*. Den är väl, trots den äldsta skriftformen, ämnesn. *vin*, men anl. till namnet är oklar».

I Gåre finnes emellertid ingen källa, som kallas *vinəséla*. Men i Töllås, c:a 400 m. från Gåre gräns ligger en källa, som allmänt kallas *vinəséla*.

Förleden i detta ortnamn är *vind*, vilket framgår av följande uppteckning: »Vindkällan tryter aldrig; antingen vinden kommer från öst eller väst, blåser det vid Vindkällan; där är ett riktigt vinddrag».⁵⁰

Vindkällan kan vara ellips för *Vinddragskällan*.

⁴⁶ Själv har jag endast sett forsen under somrarna, då vattentillgången varit ringa och vattnet silat ner för berget.

⁴⁷ Jacobsen og Matras, Ordb., s. 416.

⁴⁸ Torpmålets *glucka* *glùka* betyder 'klucka'.

⁴⁹ Se närmare härom E. Abrahamson, NS, 10: 133.

⁵⁰ Orustdial. *vinddrag* *vinðrá* n. betyder 'för vinden utsatt plats'.

16. Ortnamn som ej omnämnts i OGB IX.

a. *Blåbärspustepallen.*

Mellan torpet Hamburg, som tillhör gården Toggestad, Långelanda sn, och Båsetorpet under Burås Uppegården i samma socken bildar berget en avsats, som kallas *Blåbärspustepallen* *blåbærspustepålen*.

Väster om Långelanda kyrka ligger ett vidsträckt, bergigt område, som kallas Hamnen. Här fanns förr ett flertal torp. Under inkomst av att plocka blåbär, som här förekommo i riklig mängd. Bären såldes huvudsakligen på Lyrön i Tegneby socken. Här funnos inga bärmarker, men Lyröns inbyggare voro i regel välbärgade skeppare och sjömän.

När man plockat så mycket bär, som man orkade bära, gick man i sällskap till försäljningsplatsen. Då man kommit upp till Blåbärspustepallen, »pustade», d.v.s. vilade man ut och väntade på de övriga, innan man gick den långa vägen till Lyrön, en väg, som sedan gick över jämnare mark.

Liksom Koåskelid⁵¹ i Torps sn förefaller Blåbärspustepallen vara bildat av barn. Ortnamnet är ellips för *Blåbärsplockarnas pustepall*.

b. *Blåkullen.*

Omkring 100 m. S om Karl Josefssons gård i Grindsby, Myckleby sn, och c:a 500 m. V om Grindsby vatten ligger en liten bergig kulle, som kallas *Blåkullen* *blåkglen*.

På våren växer det rikligt med styvmorsviol på de delar av kullen, som äro täckta med jord, dock ej i sådan myckenhet, att kullen verkar blå. På orustmål kallas styvmorsviol *blålock* (*blålag* Röra Torp Myckleby Långelanda).⁵²

Blåkullen är ellips för *Blålockskullen*.

c. *Hottenborg.*

Ett för längesedan nerlagt torp under Bö, Långelanda sn, kallades förr *Hottenborg* *håtenbörj*.

Hottenborg fick sitt namn efter en torpare, som kallades *Hotten*

⁵¹ NoB 42, s. 104.

⁵² Om detta ord se v. Friesen i NS 20: 67 f.

høtøn. Detta öknamn hade han fått, emedan han flyttat till Orust från norra Bohuslän, vars inbyggare kallas *hottar høtar*.⁵³

Senare leden i ortnamnet har en ironiserande eller nedsättande betydelse. Öknamnet har fogats direkt till efterleden.

Ett ortnamn av samma typ är *Lonaborg lønabørj* — Lonaberg jö 1825, -borg EK. Det är namn på ett ödetorp under Ödsmål, Torps sn. OGB IX, 92, skriver härom: »Säkerl. ungt tillskapat namn. Efter någon kvinna Lona?»

I torp- och myckebymålen har jag upptecknat appellativet *lona løna* f. 'hög av smuts eller annan orenlighet' samt de med detta ord sammansatta *dynglona dylgəlona* 'smutshög' och *kolona kùlona* 'kospillning, koruka'. I lysekilsdial. förekommer appellativet *lona løna* f. med betydelsen 'liten hög eller samling nässlem'.

Förleden i torpnamnet *Lonaborg* synes vara ett öknamn *Lona* med betydelsen 'smutsfärdig kvinna' eg. 'smutshög'. Liksom i ortnamnet Hottenborg har öknamnet fogats direkt till efterleden, som haft ironisk innebörd.

d. Hurdevattnet.

Ett gammalt namn på Granvattnet i Myckleby sn är *Hurdevattnet hødevánt*. Det användes förr av inbyggarna i torpen och gårdarna på sjöns västra och norra sida.

Om Hurdevattnets uppkomst berättas följande sägen: »Förr i världen var Hurdevattnet en bondgård. Där bodde en bonde, som var full med ont. Han hatade präster. En dag slaktade han en gris och skickade bud efter prästen och sa, att hans fru hade blivit sjuk och att prästen skulle giva henne nattvarden.

När prästen kom in i huset och de lyfte på täcket, så låg där en död gris i sängen. Då förbannade prästen bonden. När prästen väl hade kommit därifrån, kom där en stor flod och fördränkte bonden och hans gård. Alltihop sjönk ner i vattnet, så nu är det bara blöt gyttja hela vattnet inöver».

Sjön har fått namnet Hurdevattnet efter en grotta i det berg, som ligger ett stycke från sjön och kallas Hurdeberget;⁵⁴ »Hurdeberget är ett högt berg; där är en liten brista i berget; det hänger över bristan, så det blir som en grotta».

⁵³ Se närmare härom E. Abrahamson, Västs. ordst., s. 30 f.

⁵⁴ Ortnamnet är ej omnämnt i OGB IX.

Denna grotta kallas ibland *Bergstugan bærjstøva*,⁵⁴ ibland *Hurden hūda*.⁵⁴ Orustmålen *hurd hūd* f. betyder 'lya för räv eller grävling'.⁵⁵

Men Bergstugan var ej tillhåll för rävar eller grävlingar: »i Bergstugan bodde en liten grå gubbe; de kallade honom Gamle-Erik, för det var Skam själv».

Om den lille grå gubben och hans tjur finnas många sägner, av vilka jag anför följande.

1. En morgon — klockan var fyra — gick Johan i Kvarndalen ner till Hurdevattnet. Där fick han se en liten grå gubbe stå och vattna en stor, svart tjur ute i sjön. Johan stod och tittade en lång stund, men så försvann de. — En gång var jag och min mor och skar säv nere i Hurdevattnet. Då hörde vi en folkilsken tjur vråla och tuta. Vi hörde honom tre gånger. Sista gången »svasade» det in efter vattnet. Vi blev så rädda, så vi sprang hem.

2. På Kulan⁵⁶ bodde det två gamla töser.⁵⁷ En dag när en av töserna gick förbi källan i Kvarndalen,⁵⁶ såg hon en liten grå gubbe vid källan. Om de drack ur källan om natten, blev de »krammade».⁵⁸

3. Om de skall »till kristendoms»⁵⁹ med en unge och inte har täckt över honom, utan han får se dagsljuset, blir han i syne. Maria i Fotthålan⁵⁶ är i syne. En kväll såg hon en liten grå gubbe, som kom ifrån Hurdevattnet. Han skulle gå rätt på Johan,⁶⁰ men hon ryckte Johan i armen, så han kom ur vägen, och han blev inte »krammad».

4. Vid Hurdevattnet bodde en båtsman, som hette Dalström. Han var slaktare. Tidigt en morgon fick Snickra⁶¹ i Hede⁶² se, hur en liten grå gubbe gick förbi, och efter kom Johan Dalström. Hon skulle fråga Johan, om han skulle ut och slakta på morgonen, men hon »fick inte upp målet», utan de gick ner till Hallen.⁶³

⁵⁵ Se närmare härom E. Abrahamson, Västsv. ordst., s. 5.

⁵⁶ Torp ej långt från Hurdevattnet.

⁵⁷ Boh. *tös* betyder 'ogift kvinna'.

⁵⁸ Boh. *krammad* p.p. betyder 'hastigt sjuk'; jfr Rietz, Ordb., s. 353 b.

⁵⁹ Orustmålen *vara till kristendoms* betyder 'döpa'.

⁶⁰ Johan var gift med Maria i Fotthålan.

⁶¹ Öknamn på en kvinna, som var gift med en snickare.

⁶² Gård öster om Hurdevattnet.

⁶³ Torp under Syltenäs, Myckleby sn. Det ligger nära det breda sund, som skiljer Orust från Inland.

Där fick de se, att den gråe gubben gick ut i sjön, och efter gick Dalström. Han gick på en lång utgrund, till dess vattnet kom över huvudet på honom. Sedan stod han ljusrätt upp och ner. Pojkarna kastade sten på honom, för de trodde, att det var en dränkt hund, som låg där och flöt. Det var samme gubbe, som vattnade tjuren i Hurdevattnet.

Om Hurdevattnet går följande sägen: »En dag var en karl ute och jagade. Det var tidigt om morgenen. Då han kom upp på Hurdeberget, stod där ett fat med kokt gädda. Han läste till maten och satte sig och åt utav gäddan. När han hade ätit en stund, sa det i berget: 'Hade du inte läst till maten, så hade det blivit synd om dig'».

Jens Nilssøn skriver om denna sjö i sin Visitatsbog för 1594: »I nordnordoust fra Myckleby kircke 8 pilskud ligger it vand heder Grauff vand som er offlangt 6. eller 8. pilskud langt, strecher sig i øster och vester, 4 eller 5. pilskud bred».⁶⁴ — F. leden i sjönamnet är fvn. *grøf*, sv. *grav* 'grop, fördjupning' (OGB IX, 96).

Troligen har man så småningom associerat sjönamnets förled med *grav* 'sepulcrum', en association, som givit upphov till sägnen om sjöns uppkomst. Härtill kommer, att den långa och smala sjön, som omgives av tät granskog, gör ett ovanligt dystert och beklämmande intryck.

Sjön kallas nu allmänt *Granvattnet* — Gran 1804. Lindroth anser, att namnet är en folketymologisk omtydning av ett ä. *grāvan(t)*. Men kan inte det nuvarande sjönamnet lika gärna vara ett noanamn?

e. *Knultpallarna*.

Mellan Tollungeröds torvmosse, Långelanda sn, och Stala sockengräns ligga två bergavsatser, som ännu i dag kallas *Knultpallarna knùltəpálanə*. De ha fått detta namn efter ett numera försvunnet torp, *Knulttorpet knùltətərpət*, som låg c:a 300 m. SO bergavsatserna.

Knulttorpet har i sin tur namngivits efter en person, som bodde där under mitten av 1800-talet och som kallades *Herman Knult*. I en gammal visa om torparna i Långelanda, skriven under 1850-talet, omnämnes Herman Knult i följande strof:

⁶⁴ Jens Nilssøns Visitatsbøger, udg. ved Yngvar Nielsen. s. 209.

»Olle Vingård står vid rodret,
men Herman han står knult,
och Abram uppå Hamburg,
han drar uppå sin bult».⁶⁵

Olle Vingård var båtsman och skötte rodret på ett av flottans stora fartyg, medan Herman var rorgångare på en liten kustångare. I gammalt längelandamål betyder *knult knult* m. 'rorgångare på en mindre ångbåt'.

Då Herman Knult tjänstgjorde som rorgångare, hade ångfartyg varit i bruk i Bohuslän under c:a 25 år. Uttrycket *stå knult* 'stå vid rodret' och appellativet *knult* 'rorgångare' ha säkerligen överförts från segelfartygens till ångfartygens terminologi. De gamla vänerskutorna, som ofta bemannades och fördes av orustbor, styrdes ej med ratt utan med rorkult. *Kult* i rorkult betyder ursprungligen '(jämförelsevis) kort stock' (SAOB K: 3160).

I sydboh. dial. betyder *knult* bl.a. 'grov gren' (*knult* Spekeröd Jörlanda Solberga).⁶⁶ Appellativet *knult* med denna betydelse synes nu vara försvunnet i orustmålen. Ordet *knult* har säkerligen en gång även betytt 'rorkult'; jfr *rorpinne* m. 'ds'.⁶⁷ Uttrycket *stå knult* har från början troligen haft betydelsen 'stå vid rorkulten', och den, som styrt, har så småningom kallats *knult*.

f. Lesebacken.

På Kärrs ägor, Myckleby sn, ligger en backe, som kallas *Lesebacken lēsəbəkən*. Den består av berg, mellan vilka man odlat upp några mindre potatisland, och ligger i övre delen av den branta och besvärliga *Lerdalsliden lēdɑʃlīɑ*.⁶⁸ När man kommit upp på Lesebacken, går vägen på en längre sträcka över jämn mark.

En meddelare, som många gånger kört eller gått upp för Lerdalsliden, berättade: »Lerdalsliden var svår och besvärlig att köra

⁶⁵ *Bult* betyder i boh. dial. 'vält'. Ordet användes bl.a. i inlandsdial. På orustmål kallas en vält *bom bom*. Författarinnan till visan, en torparhustru i Långelanda, har för rimpets skull ersatt det inhemska *bom* med inlandsmålets *bult*.

⁶⁶ E. Abrahamson, Skogsbrukets och bränsleförsörjningens ordförråd i sydboh. dial., s. 96.

⁶⁷ G. Stenfelt, Sv. naut. lex., sp. 439.

⁶⁸ Ortnamnet ej omnämnt i OGB IX.

upp för; när de gamle kom upp på Lesebacken, sa de: 'nu lesar de på'.

Orustmålen *lesa* (*lèsa* Torp Myckleby Långelanda) användes mest i sammansättningen *lesa på lèsa på*, vilket betyder 'slacka, ge efter, släppa efter'; jfr sv. dial., Finland, *lesa* v. 'lossa, släppa efter'.⁶⁹

Förleden i *Lesebacken* är stammen i eller verbet *lesa*, och ortnamnet betyder 'backen, där svårigheterna ge efter'.

Ibland har en lid fått namn efter platsen, där den slutar eller där man vilar. Så är förhållandet med den på Vindön, Torps sn, belägna *Vilstockliden* *wìstakēlīa*.⁶⁸ I övre delen av backen, som låg på den gamla landsvägen Torps kyrka—Sundberget, hade man placerat en *vilstock* *wìstāk*, där man tog en välbehövlig vila och satte ner sin börda.

g. *Mollösundsbohagen.

En åker och en hage i Grindsby, Myckleby sn, kallas *mèlsə-håwən*. För ett trettiotal år sedan arrenderades området av en i Gård bosatt hemmansägare, som kallades *mèlsən*. Dennes föräldrar hade inflyttat från Mollösund, som i orust- och lysekilsdial. kallas *méləsən*. Hemmansägarens far kallades efter sin hemort *mèlsən*, och indigenatsnamnet gick i arv till sonen.

En kvinna, som härstammar från Mollösund och flyttar ut till någon annan orustsocken eller till fastlandet, brukar kallas *mèlsa*. I senare hälften av adertonhundratalet flyttade en kvinna från Mollösund till Lysekil och bosatte sig i gamla köpingen. Hon kallades allmänt *mèlsa*.

h. *Nordboden.

Då OGB IX: 87, skall förklara ortnamnet Söbben *sùbən*, Torps sn, skriver man: »F. leden är väderstrecksbenämningen söder (fvnord. *suðr*), här om läge i förh. till hmnt Hogen, som förr låg på motsatta sidan av dalen. Den platsen benämnes ännu i dag *Nordbyn* *nòlbýn*».

Då OGB IX ej utgavs förrän 1940 — företalet är daterat i november 1940 — borde någon nu levande torpbo ha hört talas om att Hogen kallats *nòlbýn*. Men ingen känner till detta namn. Jag

⁶⁹ Vendell, Ordb., s. 545.

har talat med de flesta äldre personer i socknen, däribland den 86-åriga Maria Olsson, Nybygget, Töllås, och hon meddelade: »jag har bott på Hogen i sju år, men jag har aldrig hört någon, som kallat Hogen för Nolbyn».

Men i Gåre finnes ett markområde, som allmän kallas *nòlbún*. Detta sträcker sig från Ivar Carlssons affär i Gåre till buskaget framför Kvällsträdet, som tillhör både Gåre och Söbben. Markområdet *nòlbún* omfattar c:a en hektar och består av sju åkrar.

Eftersom *nòlbún* jämte Kvällträdet ligger längst i söder av Gåres ägor, har namnet vållat åtskilligt huvudbry. »Jag kan då inte begripa, att de kallar marken *nòlbún*, då hon ligger längst i söder», förklarade en meddelare. Men *nòlbún* ligger i norr i förhållande till *Söbben*, vars skriftformer äro j Sørbwde 1487 DN 3, 701 | Sørboen c. 1528 NRJ 4, 201, Swdböen 1544, Söbö(e)nn 1568—1659, Sörböenn 1586 (altern.), Sobönn 1604 JbDr, Söbbene 1660 D. Bjelkes Jb 242, Söbö(ö)n 1665—1697, Söbbön 1719, 1758, Söbben 1811—1881 Jr || vthi Södbøn 1535 DN 10, 738, Söbben 1610 [No.] Hist. tidskr. 4 R. 3, 197, Söbö(e)n 1613 GSH.

Om senare leden i ortnamnet Söbben skriver OGB: »S. leden ser, efter den äldsta skriftformen att döma, ut att vara ordet *bod*, men det kan vara fråga om en etymologiserande skrivning av en försvagad namnled. Det ursprungliga kan därför vara fvnord. *býr* el. *bór* 'gård', senare i best. form. Föreligger *bod*, utgår den nutida uttalsformen närmast från dat. sg. fvnord. *búðinni*».

Men *nòlbún*, som utgår från någon bestämd form av fvn. *búð*, visar, att senare leden i gårdnamnet Söbben är fvn. *búð*, ej fvn. *býr* eller *bór*. Det kanske förefaller egendomligt, att senare ledens vok. i Söbben nu är *ə*, medan den i *nòlbún* är *u*. Men vokalen i senare leden av *nòlbún* har haft starkare bitryck än motsvarande led i Söbben. Vidare har *nòlbún* aldrig upptagits i några handlingar, och namnet har följaktligen ej kunnat påverkas av skrivare eller skriftliga former.

i. Skropen.

En bergklyfta på Bogane mark, Myckleby sn, kallas *Skropen skröba*. Klyftan ligger ej långt från Granvattnet strax ovanför *Hermans svada*.⁷⁰

⁷⁰ Se OGB IX, 115.

Orustmålen *skrop* *skrób* f. betyder dels 'grop i marken', dels 'klyfta, bergskreva'. Med sistnämnda betydelse har jag upptecknat *skrop* f. från dialekterna i Sotenäs, Stångenäs och Lane h:der (*skrób* Kungshamn Askum Bro Brastad Lyse Skredsvik Bokenäs Högåas Herrestad).

Boh. *skrop* utgår från urg. **skrōpō*- < ieu. **skrōbā*-. Ordet hör till ieu. **sqere-b-*, **sqero-b-*, som är en utvidgning av ieu. roten **sqer-* 'schneiden, trennen'.⁷¹ För betydelsen jfr de med samma rotdeterminativ försedda lat. *scrobis* 'grop, grav',⁷² lett. *schk'irba* 'Ritze, Spalt'.⁷³ Samma avljudsstadium som finnes i boh. *skrop*, föreligger i fvn. *skrópamaðr* m. 'Hykler', *skrópar* m. pl. 'Forstillelse, Hykleri',⁷⁴ no. dial. *skrop* m. 'Skryderi', *skropar* m. 'en Praler, Ordgyder', *skropa* v. 'skryde, prale'.⁷⁵ För de fvn. och no. ordens etymologi se Torp, Nyno. Etym. Ordb., s. 621 (*skropa*) och s. 614 (*skrapa*).

j. Snurrebukten.

Viken mellan Näset och Näsudden innanför Brunnefjälls holme, Myckleby sn, kallas *Snurrebukten snùrəbókta*.

Mellan Hundsviken på Nässets västsida och Snurrebukten på samma halvös ostsida går en smal, djupt nerskuren dalgång. Vid västliga och nordvästliga vindar blåser det alltid genom »giljan». »Där är ett riktigt draghåll»,⁷⁶ förklarade en av mina meddelare. Förr fanns ingen vegetation i giljan, och då hade vinden ännu större kraft än i våra dagar, då det vuxit upp träd i den smala dalgången.

Blåser det kraftigt från väster eller nordväst, uppstå virvelvindar i viken öster om Näset. På orustmål kallas en virvelvind *snurrekast* n. (*snùrəkást* Röra Torp Myckleby Långelanda).

Snurrebukten är troligen ellips för *Snurrekastbukten*.

⁷¹ Walde, Lat. Etym. Wörterb., s. 690 (*scrobis*): jfr Persson, Wurzel-erw., s. 57.

⁷² Persson, Beitr. z. indog. Wortf., s. 862; Walde, a.a., s. 690.

⁷³ Persson, Beitr. z. indog. Wortf., s. 862.

⁷⁴ Fritzner, Ordb.² III: 385.

⁷⁵ Aasen, Ordb., s. 688.

⁷⁶ Boh. *draghål* *dràhgħ* n. betyder 'en för vinden utsatt plats på land'. Se närmare härom E. Abrahamson i NoB 13, 116 f.

k. *Snörpkleven*.

C:a 250 m. SV om torpet Hamburg under Toggestad, Långelanda sn, finnes en mycket trång passage, som kallas *Snörpkleven snörpæklêva*.

Förleden i *Snörpkleven* är orustmåls *snörpa snörpa* v., som betyder 'dra ihop'; jfr sv. dial., Gottl., *snurpa* v. 'sy hastigt och illa', Smål., *snyrpa* v. 'ds';⁷⁷ no. dial. *snyrpa* v. 'trække sammen i Rynker';⁷⁸ da. dial., Jylland, *snorpe* v. 'snerpe sammen, skrumpe ind'.⁷⁹

Som förled ingår verbet *snörpa* i orustmåls *snörpvad snörpævæ* f. 'vad som drages ihop'.

Senare leden i ortnamnet *Snörpkleven* är orustmåls *klev klév* f., som betyder 'smal passage uppför ett relativt brant berg'.⁸⁰ Ortnamnet betyder 'den hopsnörpta eller ovanligt trånga kleven'.

l. *Svarta väran*.

Halvvägs mellan hemmansdelen Vallen i Bogane och torvmossen vid Dalalund, Myckleby sn, finnes en grotta, som gamla mycklebybor kallade *Svarta väran fwætæ væra* Grottans tak utgöres av en stor, nästan cirkelrund stenhäll, som i sin inre del vilar på en bergavsats. Stenhällen är c:a 5 m. i diam. och är ett par meter tjock. Hällen ligger så tätt utefter berget, att det är kolmörkt längst in i grottan. Då stenblocket lutar in mot berget, kan man komma in i grottans innersta del endast genom att krypa. Men i yttre delen kan en vuxen person stå upprätt. Grottan användes än i dag som regnskydd. Förr rastade man under stenen, då man gick hem efter dagens arbete på Dalalunds mosse.

Senare leden i ortnamnet är boh. *vära*, som ännu är fullt levande i sydboh. dial., där *vära* f. betyder 'uppehållsplats, logi' (*væra* Hjärtum Spekeröd Jörlanda Romelanda Solberga). Från Boh. (Elfs.) uppger Rietz *vära* f. 'vistande, uppehåll på ett ställe'.⁸¹ I ett flertal vg.-dial. har jag upptecknat *husværa* f. 'hemvist, bostad, natthärberge' (*hūsaværa* Fors Romeled Upphärad Ale-Skövde

⁷⁷ Rietz, Ordb., s. 649 b.

⁷⁸ Aasen, Ordb., s. 724.

⁷⁹ Feilberg, Ordb. III: 439.

⁸⁰ Jfr OGB IX, 81.

⁸¹ Rietz, Ordb., s. 795 a.

Tunge Hålanda Skepplanda Kilanda Östad, *húsaværa* Ale-Skövde Tunge Hålanda).

Sydboh. *væra* 'uppehållsplats' synes nu vara på utdöende i orustmål. Detta framgår därav, att yngre mycklebybor kalla stenen *Svarta væren fwaþa væren*, d.v.s. 'Svarta baggen'. Då stenen ej är svart utan grå och ej har någon som helst likhet med en bagge, är nybildningen meningslös.

m. *Ugnshålet*.

Ett numera nerlagt torp under Tollungeröd, Långelanda sn, kallades förr *Ugnshålet òmhæt*.

Torpet har fått sitt namn efter en intill detsamma liggande källa, som än i dag kallas *Ugnshålskällan òmhæssæla*: »Ugnshålskällan är en riktig värmsel; om vintern ångar det ur henne, så det står som en rök ikring henne».

I orustmål betyder *ugnshål òmhæl* n. 'ugnsöppning'. Röken från värmseln under vintern har gjort, att platsen kring källan liknats vid en ugnöppning och därför kallats *Ugnshålet*.